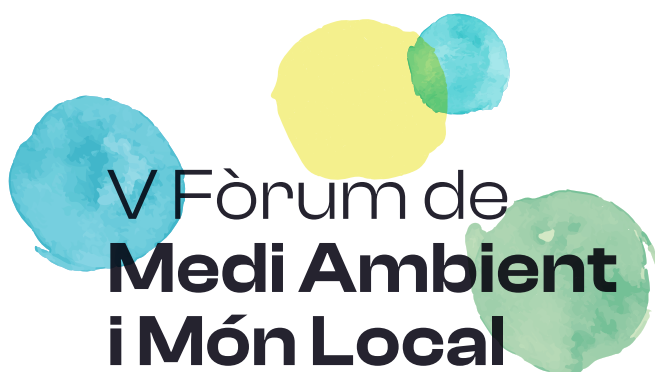

Relats del V Fòrum de Medi Ambient i Món Local

Idees per repensar, accions per transformar

Relats del V Fòrum de Medi Ambient i Món Local

Idees per repensar, accions per transformar

TecnoCampus Mataró-Maresme
28 de febrer i 1 de març de 2023

Autoria

Transició energètica: Ecoserveis

La naturalització de les ciutats i els pobles: Anthesis Lavola

Reptes ecosocials del segle XXI: Ana Villagordo i Alexis Rosell

Maig de 2023

© Diputació de Barcelona

Edició i coordinació: Subdirecció d'Imatge Corporativa i Promoció Institucional de la Diputació de Barcelona

Índex

Introducció	4
1. Transició energètica	5
2. La naturalització de les ciutats i els pobles	11
3. Reptes ecosocials del segle XXI	17

Introducció

Entre el 28 de febrer i l'1 de març de 2023 l'Àrea d'Acció Climàtica de la Diputació de Barcelona organitzà el V Fòrum de Medi Ambient i Món Local, sota el lema: "Idees per repensar, accions per transformar".

El Fòrum és el punt de trobada entre els actors públics i privats per explorar línies de futur en l'àmbit de la sostenibilitat local. Es tractava de la 5a edició d'una trobada que va oferir ponències inspiradores a càrrec dels experts més destacats i va presentar bones pràctiques i espais d'intercanvi.

Les sessions es van organitzar de manera que es podien seguir tres itineraris temàtics diferents: Transició energètica, La naturalització de les ciutats i els pobles i Reptes eco-socials del segle XXI. Aquest document recull els relats d'aquests tres itineraris.

1. Transició energètica

Relat redactat per Ecoserveis

La situació d'emergència climàtica en la qual ens trobem immersos demana que s'hi dediqui un volum molt important d'esforç i de recursos. L'acció climàtica desplegada fins ara no és suficient. I no només no basta per posar-hi punt i final i per canviar de model, sinó que tampoc n'hi ha prou per fer entendre a la població la situació actual.

En el marc d'aquesta situació crítica, *la ciència avisa i també proposa*. La solució a l'emergència climàtica i ecològica no provindrà, per art de màgia, en la forma d'un invent tecnològic o d'un descobriment científic únic. Les tecnologies de generació d'energies renovables hauran d'anar lligades a un canvi total de paradigma: en la mentalitat i en els hàbits de les administracions, de la indústria i també de la ciutadania.

D'ençà de la cimera de Davos, en la qual es va mencionar de puntetes el terme “decreixement», sembla que el debat públic l'ha estat evitant. Amb tot, cada vegada es fa més evident que el món no està capacitat per fer front a la crisi ecològica actual sense començar a plantejar-lo. Això no implica “tornar a les coves” com sovint alguns insinuen de forma més aviat populista. Les necessitats i els drets energètics bàsics de la ciutadania han de ser coberts en el sistema energètic del *futur*, però hi ha molts hàbits que hauran de canviar. Cal apartar els missatges derrotistes i catastrofistes. Fem tard? Sí. Però encara hi ha camí per recórrer, i la crisi climàtica es pot solucionar. Per fer-ho, cal actuar ja, amb convicció, i deixar enrere la idea de generar cada cop més energia.

Foto: Diputació de Barcelona / Sergi Ramos

Caldrà instal·lar tecnologies renovables, però no es pot parlar dels volums de generació i de consum que tenim a dia d'avui. És necessari reduir el consum i començar a parlar de la forma d'afrontar el postcreixement i d'encarar una transició energètica que no deixi ningú enrere.

“Anem tard? Sí. Però hi ha encara camí per recórrer. Cal reduir el consum i començar a parlar de la forma d'afrontar el postcreixement.”

Com fer una transició justa?

Aquest canvi del qual parlem, però, no vindrà per si sol. Cal posar-hi esforços i treballar perquè sigui un procés que inclogui tota la ciutadania. Si bé bona part de la responsabilitat cau sobre els nostres representants polítics, que signen directrius i pactes de reduccions d'emissions, la nova mentalitat també ha de venir promoguda des de la ciutadania, des de baix. Cal més conscienciació i més divulgació per, en la mesura que sigui possible, empènyer des de baix cap a dalt per forçar aquest canvi necessari per mantenir viu el nostre ecosistema, del qual formem part inherent. Al final, la transició energètica és només una pota de la necessària transició ecològica. Des de baix, caldrà també impulsar aquest model energètic del futur, més descentralitzat i democratitzat. És possible frenar la crisi ecològica i alhora satisfer els drets i necessitats bàsiques de tothom de forma sostenible, amb igualtat i equitat, i amb un criteri clar i treballat de forma col·lectiva.

“La transició energètica és només una pota de la necessària transició ecològica. Des de baix, caldrà també impulsar aquest model energètic del futur, més descentralitzat i democratitzat.”

La transició energètica i el món municipal

Un dels pilars fonamentals en aquest procés serà l'àmbit municipal. En el moment actual, en què la promoció d'energies renovables es propugna com a sant grial de la solució al canvi climàtic, s'estan duent a terme mesures i iniciatives que sovint poden deixar enrere una bona part de la població i que faciliten l'accés a l'autoconsum només a aquells que es poden permetre fer el pas. Per altra banda, l'àmbit municipal ha demostrat recentment que disposa d'una eina molt poderosa: les comunitats energètiques, les quals han emergit en aquests últims mesos com una mesura clau per acostar la transició energètica al conjunt de la ciutadania, per permetre que tothom sigui partícip del canvi. La comunitat energètica del Prat de Llobregat, que utilitza fins i tot les teulades de les esglésies i una forma jurídica equilibrada que permet garantir la participació de tothom, o la cooperativa de segon grau d'Osona, que fa de paraigua de totes les comu-

nitats dels municipis de la comarca, són només bons dos exemples entre les moltes noves realitats que s'estan vivint als municipis de Catalunya. Amb una idea similar, i tenint en compte que el consum domèstic més elevat correspon a la calefacció i l'aigua calenta sanitària, també s'han promogut iniciatives de creació de xarxes de calor, ja sigui amb centrals tèrmiques de biomassa o amb altres tecnologies que permeten simplificar el model i acostar l'energia tèrmica a les llars.

“Les comunitats energètiques han emergit en aquests últims mesos com una mesura clau per acostar la transició energètica al conjunt de la ciutadania, i per permetre que tothom sigui partícip del canvi.”

En la mateixa direcció de decreixement, en el si dels municipis apareixen més iniciatives que acosten les mesures d'eficiència energètica i els hàbits de consum a la ciutadania i faciliten un servei d'assessorament i un apoderament necessari per permetre que tothom en pugui formar part. Altres iniciatives locals i comarcals se centren a fomentar l'autoconsum mitjançant l'organització de compres col·lectives de panells i l'oferta d'acompanyament, tant a particulars com a la indústria, per tal d'aconseguir que l'autoconsum solar sigui una realitat per a més gent cada vegada. Per altra banda, i amb l'objectiu de fomentar encara més les instal·lacions d'autoconsum, és important facilitar la possibilitat d'optar per l'emmagatzematge d'energia. En aquest sentit, iniciatives com la bateria virtual, que permet acumular virtualment l'excedent d'energia d'una instal·lació per aprofitar-lo més endavant, jugaran un paper rellevant.

Foto: Diputació de Barcelona / Sergi Ramos

“Iniciatives com la bateria virtual, que permet acumular virtualment l'excedent d'energia d'una instal·lació per aprofitar-lo més endavant, jugarà un paper rellevant.”

La transició energètica portarà nous actors tecnològics i descobriments científics, com ara l'ús de l'hidrogen verd com a vector energètic per a l'ús en la mobilitat sostenible, en la flexibilitat de la xarxa o en la indústria, on ja s'ha començat a aplicar al nostre país. El biogàs produït a partir de residus industrials també oferirà alternatives als combustibles tradicionals, i permetrà que la indústria utilitzi els seus residus per generar energia per a autoconsum o, fins i tot, per a la seva flota de vehicles.

El que és evident és que en una xarxa cada cop més renovable i descentralitzada, caldran estratègies de flexibilització de la demanda, per poder-la adaptar en tot moment a la generació de la xarxa. En aquest sentit, encara queda un llarg camí per recórrer. Però el món local ja ha començat a explorar-lo. En definitiva, caldrà acompanyar totes aquestes mesures d'aquest canvi de paradigma, i així, entre tots, podrem caminar cap a un món més just, més verd i més sostenible.

“Encara queda un llarg camí per recórrer, però el món local ja ha començat a explorar-lo.”

Aquest relat s'ha elaborat a partir de les tres sessions que van tenir lloc el dia 28 de febrer de 2023 al TecnoCampus Mataró-Maresme, al llarg de l'itinerari de Transició Energètica del V Fòrum de Medi ambient i Món Local organitzat per la Diputació de Barcelona. S'hi va comptar amb la presència de:

- Antonio Turiel, doctor en física teòrica i investigador del CSIC.
- Esther Izquierdo, enginyera industrial i experta en energia.
- Antoni Franquesa, director del departament d'Eficiència Energètica, Vehicle elèctric i Autoconsum de Factor Energia
- Joan Herrera, director de Medi Ambient, Energia i Manteniment a l'Ajuntament del Prat de Llobregat.
- Gil Salvans, tècnic de l'Agència Local d'Energia d'Osona.
- Albert Mitjà, Business Unit Director a INDOX.
- Alejandro Valdovinos, Business Unit Director a Circontrol.
- Mattia Barbero, fundador de BambooEnergy.

- Olga Cabezas, responsable tècnica a Creacció.
- Júlia Huertas Manso, enginyera industrial a Micropower.
- Aleix Rifà, director a Rifà Enginyers.

Elements clau de l'itinerari de Transició Energètica

1. Empènyer des de baix per una transició justa, equitativa i real.

Necessitem una consciència social i una mentalitat de canvi de model per afrontar la transformació que ens permetrà superar la crisi ecològica. Les administracions i les classes polítiques tenen el poder d'impulsar aquesta transformació, però perquè es faci realitat és imprescindible la consciència col·lectiva social.

2. Transició energètica no vol dir produir cada dia més energia renovable i continuar vivint igual, sense reduir consums.

Sovint s'afirma que a Catalunya falta una determinada potència renovable instal·lada abans del 2050. Però la transició energètica requereix també d'un canvi de model real. Cobrir les necessitats energètiques bàsiques de tothom, però canviar el paradigma. Instal·lar renovables sí, però primer cal pensar per a què les volem i les necessitem.

Foto: Diputació de Barcelona / Sergi Ramos

3. Les comunitats energètiques permeten acostar la transició energètica a tota la ciutadania i no deixar ningú enrere.

Des de l'àmbit local hi ha una eina imprescindible per aconseguir una transició justa, igualitària i equitativa: les comunitats energètiques. Comunitats enteses com a cooperatives que permeten superar les barreres econòmiques que trobem avui que impedeixen que tothom tingui accés a l'autoconsum elèctric. De la mateixa manera, les xarxes de calor, ja siguin de biomassa, geotèrmia o altres tecnologies, també apropen la transició energètica a les llars. Entenent la transició energètica com una cosa que afecta tothom i involucra tothom, també són desitjables iniciatives de compra col·lectiva de panells solars per a la indústria i també per a col·lectius, que abarateixen els costos totals.

4. Nous combustibles.

Dins del nou paradigma de transició energètica, cal contemplar els nous combustibles que poden facilitar-la, diversificar les fonts i plantejar formes d'emmagatzematge. Les que més destaquen són l'hidrogen verd, entès com un vector energètic produït mitjançant energia renovable, o el biogàs, produït a partir de residus de la indústria. Ambdós tipus de combustibles poden tenir usos d'emmagatzematge, així com aplicacions en la mobilitat i en la indústria.

5. S'ha d'acostar la transició energètica a tothom, també amb coneixement.

Són molt importants les oficines i els punts d'assessorament i seguiment energètic local, que ofereixen un acompanyament integral a la ciutadania, i especialment a les persones vulnerables que pateixen amb més rigor les conseqüències de la crisi energètica. Aquests punts també poden oferir acompanyament en matèria de transició energètica, i facilitar la informació necessària a totes les persones que vulguin fer el pas cap a l'autoconsum elèctric.

6. Flexibilitat de la demanda.

Un actor clau en l'energia del futur serà la flexibilització de la demanda. Una xarxa 100% renovable haurà de coordinar-se en cada moment amb la demanda d'energia del conjunt del país. Per aconseguir-ho, caldrà seguir explorant vies per trobar les solucions més adequades en el futur proper.

2. La naturalització de les ciutats i els pobles

Relat redactat per Anthesis Lavola

La transformació dels espais urbans en reservoris de biodiversitat

Sota el concepte “Natura” s’inclouen elements essencials per a la vida, com ara l’aigua, els sòls, l’aire i, també, la biodiversitat. La biodiversitat no representa només la diversitat d’organismes vius d’un espai determinat, sinó que inclou les intricades relacions que hi ha entre ells. Degut a la gran complexitat que caracteritza aquestes relacions, la resposta a la crisi de la biodiversitat és complexa i constitueix un repte, en particular en l’àmbit del món local. Sobretot, en un context de crisi climàtica, on les línies d’actuació prioritàries estan interrelacionades i demanen solucions que donin resposta integral als reptes ambientals. En aquest sentit, es fa palesa la importància de considerar la resiliència enfront del canvi climàtic conjuntament amb la conservació del patrimoni natural i de la pèrdua de la biodiversitat, perquè, a través de la natura, apareixen solucions complementàries que beneficien la mitigació i l’adaptació.

Precisament, una de les vies per fer front des dels municipis a la crisi de la biodiversitat és entendre-la més enllà dels seus efectes beneficiosos sobre la salut i la qualitat de vida —serveis ecosistèmics—, i treballar per aconseguir que les ciutats puguin ser directament reservoris de biodiversitat. Cal plantejar un model d’urbanisme que no només no comporti la destrucció de la biodiversitat, sinó que en garanteixi la seva conservació i millora. Això passa per desenvolupar estratègies de connectivitat dels espais verds, que conservin i enforteixin les connexions ecològiques de les ciutats i reconeguin el valor de la biodiversitat urbana tant per la seva significació ecològica com pel desenvolupament dels serveis ecosistèmics. La connectivitat, doncs, ha de jugar un paper clau a l’hora de dissenyar projectes de naturalització: sense connectivitat no hi ha infraestructura verda i no poden tenir lloc els fluxos i les dinàmiques ecològiques. Cal afavorir la infraestructura verda interurbana i periurbana, i les seves connexions, i augmentar la superfície verda naturalitzada de les ciutats i els pobles.

Una via per assolir aquest objectiu passa per canviar el model de gestió i de manteniment de la jardineria urbana, adaptant-lo a les característiques de cada espai natural de cada municipi. A l’Ajuntament de Barcelona, per exemple, es treballa una estratègia que té en compte els diferents elements verds de la ciutat i implementa actuacions de naturalització de manera específica a cada tipus d’espai verd. L’objectiu és crear espais verds més sostenibles i afavorir la biodiversitat a la ciutat. Això ha comportat un model de

gestió adaptat a cada zona verda, i un canvi progressiu de la mentalitat ciutadana per entendre i acceptar nous tipus de paisatges urbans.

Cal contemplar els paisatges urbans més enllà del vessant urbanístic i tenir en compte prismes culturals i ecològics. Per tant, es necessari que els equips municipals que dissenyen l'estratègia urbana i gestionen els espais verds, incorporin perfils nous que aportin, a més de la seva experiència i expertesa, perspectives ambientals innovadores. A més, cal també un exercici que va més enllà de la política pública i implica el món acadèmic per tal d'incorporar mirades noves a través del coneixement que vehiculen les facultats de paisatge, d'enginyeria i d'arquitectura, o de geografia, entre altres.

Diversos municipis catalans treballen en el disseny dels seus espais urbans sota un nou model urbà i paisatgístic que posa en primer pla les necessitats ambientals i la naturalització, en termes de millora de les relacions ecològiques. Ciutats com ara Manresa han fet una aposta per canviar el paradigma de conservació d'espècies a través del projecte de naturalització dels terrenys de Can Poc Oli. S'ha deixat de pensar en clau de conservació d'hàbitats i d'espècies, per centrar-se en una recuperació global dels processos naturals. Es permet així que sigui la natura mateixa sigui qui es va regenerant, amb una petita tutela. L'enfocament del projecte és generar processos dinàmics a través de la interacció entre pastures i zones boscoses. En un entorn natural totalment diferent, el litoral, municipis com ara Calafell han adoptat, a l'hora de gestionar les platges, un enfocament holístic i sostenible que pretén restaurar i millorar l'ecosistema natural de la costa. El projecte va més enllà de la restauració tradicional i requereix un canvi en les pràctiques de gestió, però, sobretot, un canvi de mentalitat tant de l'equip tècnic municipal com de la ciutadania, que ha d'acceptar un altre tipus de paisatge litoral, allunyat de la postal turística.

Foto: Diputació de Barcelona / Sergi Ramos

A l'hora de desenvolupar processos de transformació urbana i naturalització, o de canvi en el model de gestió i de manteniment, cal incloure-hi sempre l'educació ambiental, la sensibilització i la informació a la ciutadania. En aquest sentit, els beneficis per a la salut de les persones i del planeta, són un dels arguments més persuasius per avalar la naturalització i la infraestructura verda urbana.

El rol del món local i l'enfocament multiactor en el disseny dels projectes

El món local ha de liderar els processos de transformació urbana, entomar el testimoni de les reivindicacions ciutadanes i impulsar projectes de naturalització com a eix troncal de les seves polítiques públiques. Calen governs municipals amb personal tècnic format i nous perfils professionals que puguin donar resposta a les necessitats i als reptes actuals de la gestió ambiental.

La transformació no pot recaure únicament en l'administració pública i cal potenciar un enfocament multiactor. L'àmbit científic genera coneixement, aporta dades que ajuden a prendre decisions, avalen les mesures engegades pels governs, i consoliden així un missatge sòlid davant la ciutadania. També cal buscar sinergies i acords amb el sector privat que aportin fons i recursos per donar impuls als projectes. A banda dels fons públics i les subvencions, cal mobilitzar el sector privat per obtenir recursos econòmics complementaris, que funcionin com a llavor dels projectes i donin suport als ajuntaments.

Finalment, cal implicar les entitats del tercer sector, les ONG i el teixit associatiu social i comunitari. Aquests actors acompanyen la ciutadania a l'hora d'entendre les transformacions, sumen la seva veu als processos participatius i, sobretot, proporcionen informacions que ajuden a democratitzar els beneficis del nou model urbà i a reduir els impactes climàtics sobre la població més vulnerable. És important democratitzar la infraestructura verda i estendre-la a tots els barris del municipi, mitjançant estudis que mostrin com es pot augmentar el verd a les diferents zones segons les casuístiques i les potencialitats de cada cas.

Per dissenyar, planificar i desplegar projectes estratègics, i especialment per optar a subvencions i fons europeus, cal tenir en compte tres aspectes fonamentals:

- 1)** que la planificació dels projectes inclogui la sostenibilitat en el temps, que assegurï que les accions seran perdurables;
- 2)** el nivell de concreció de les accions i la relació d'aquestes a escala de ciutat, de barri o d'edifici, amb mesures específiques que transformin i millorin la ciutat;
- 3)** la integració de la societat en termes d'igualtat, d'equitat i de rols de gènere en l'ús dels espais públics, sota la perspectiva que tothom pugui beneficiar-se de manera igualitària.

Un exemple que evidencia com poden concretar-se projectes estratègics que donin resposta als tres aspectes que acabem de destacar el trobem a Cornellà de Llobregat, amb la creació d'un jardí vertical en una escola bressol municipal. Es tracta d'una actuació de petit format, que ha permès transformar un espai urbà amb una intervenció de baix cost però amb un impacte significatiu. Alhora, representa una oportunitat per apropar el verd a la ciutadania —especialment als infants— i per promoure la biodiversitat, la salut i el benestar en el context urbà.

En una escala més amplia, els projectes dissenyats a partir de solucions basades en la natura poden contribuir a la recuperació ambiental i social dels espais naturals. És el cas del meandre del riu Llobregat a Sant Joan Despí, on s'ha dut a terme un projecte de naturalització que ha aportat diversos beneficis ambientals: la reutilització de l'aigua regenerada provinent de la depuradora del Baix Llobregat ha permès recuperar un espai degradat que ara utilitza la ciutadania com a espai de lleure; s'ha implantat un sistema de reg innovador per a la vegetació del meandre; i s'ha obtingut un recurs pedagògic sobre la necessitat de tenir cura dels recursos hídrics, que estaran en risc en el nou context climàtic.

La naturalització: una estratègia integral prioritària

Durant molt de temps, la planificació urbana ha fet servir el “verd” principalment com a element estètic del paisatge. Actualment, s'ha fet palesa la necessitat que la natura, entesa com el conjunt d'elements essencials per a la vida, prengui protagonisme en el disseny i en la planificació de les polítiques públiques.

Foto: Diputació de Barcelona / Sergi Ramos

Per una banda, perquè a través de la natura s'obtenen solucions ambientals des del punt de vista de la mitigació i l'adaptació al canvi climàtic. Per una altra, perquè en verdint espais urbans i periurbans s'impulsa la recuperació de la biodiversitat i es fomenten els connectors verds, que aporten beneficis molt diversos: la millora de la salut, l'augment de la resiliència i la recuperació dels fluxos ecosistèmics en els espais urbanitzats.

Per tot plegat, la naturalització de les ciutats i els pobles esdevé una línia prioritària i estratègica que, a més, complementa altres actuacions ambientals. Davant d'un context d'emergència climàtica, cal apostar per iniciatives en què la natura té la capacitat de donar resposta de manera integral als reptes socials i ambientals dels municipis.

Aquest relatori s'ha redactat a partir de les tres sessions que van tenir lloc els dies 28 de febrer i 1 de març de 2023 al TecnoCampus Mataró-Maresme, en l'itinerari 'Naturalització de les ciutats i els pobles' del V Fòrum de Medi ambient i Món Local.

S'hi va comptar amb la presència de:

- Elena Pita, directora de la Fundación Biodiversidad
- Sergi Campillo, vicealcalde i regidor d'Ecologia Urbana de l'Ajuntament de València
- Pedro Calaza, director de l'Escola Galega do Paisaxe
- Marc Aloy, alcalde de Manresa
- Aron Marcos, 5è tinent d'alcalde i regidor de Medi Ambient de l'Ajuntament de Calafell
- Albert Camps, regidor de Medi Ambient i Espais, Obres i Projectes de l'Ajuntament de Granollers
- Eugènia Vidal, cap de l'Oficina de Planificació d'Espais del Servei d'Infraestructura Verda de l'Àrea Metropolitana de Barcelona
- Virgínia Vallvé, cap de l'Àrea d'Estudis i Actuacions Ambientals de l'Ajuntament de Cornellà
- Octavi Borrueu, tècnic del programa de biodiversitat de l'Institut Municipal de Parcs i Jardins de l'Ajuntament de Barcelona
- Jordi Bonet, tècnic de canvi climàtic del Consell Comarcal del Maresme. «Pla d'adaptació del Consell Comarcal del Maresme»

Elements clau de l'itinerari de la naturalització de les ciutats i els pobles

- 1.** Aplicar un enfocament multiactor en les solucions per a reverdir les ciutats i els pobles, implicar l'àmbit científic, el sector privat i el tercer sector.
- 2.** Recolzar-se en les evidències científiques sobre les projeccions i els efectes climàtics per prendre decisions a l'hora de naturalitzar els espais municipals.
- 3.** Construir un relat a partir de la salut, com a estratègia comunicativa més tangible per fer entendre a la ciutadania les actuacions de naturalització i de creació d'infraestructura verda.
- 4.** Abordar sota una perspectiva conjunta la resiliència al canvi climàtic i la conservació del patrimoni natural, potenciant-ne els beneficis compartits.
- 5.** Reconèixer el valor de la biodiversitat urbana i treballar perquè les ciutats actuïn com a reservoris de biodiversitat.
- 6.** Potenciar estratègies de connectivitat dels espais verds per conservar i enfortir els serveis ecosistèmics de les ciutats i els pobles.
- 7.** Desplegar projectes d'infraestructura verda interurbana i periurbana i fomentar-ne la connectivitat.
- 8.** Aplicar criteris d'equitat i d'igualtat a l'hora de planificar les infraestructures verdes per democratitzar-ne els beneficis en el conjunt del municipi.
- 9.** Mobilitzar el sector privat per implicar-lo en projectes de naturalització i perquè hi aportï recursos econòmics.
- 10.** Incorporar nous perfils professionals en els equips tècnics municipals per donar respostes als reptes actuals de la gestió ambiental.

Foto: Diputació de Barcelona / Sergi Ramos

3. Reptes ecosocials del segle XXI

Relat redactat per Ana Villagordo i Alexis Rossell

El futur és ara i aquí

Quan parlem de reptes o de transició estem assumint implícitament la necessitat de canviar. Estem admetent que el model socioeconòmic actual no té més marge de recorregut i que ens hem de reinventar per adaptar-nos a una nova realitat marcada per unes limitacions que la ciència fa anys que adverteix i que cada vegada són més palpables a tots els nivells. De fet, ens trobem immersos en un context de permacrisi que ens afronta contínuament i de manera exponencial a nombroses alteracions que desafien l'*statu quo*. En aquest context, les administracions locals tenen un protagonisme inequívoc en la gestió dels recursos comunitaris i cal repensar el seu paper per facilitar la transició cap a un model socioeconòmic més just i sostenible.

La societat actual viu en una dicotomia que ens posiciona de manera contradictòria sobre si tenim o no la capacitat de canviar el nostre model de convivència per fer front als reptes ecosocials del segle XXI. D'una banda, els relats distòpics, habituals fins i tot en sèries i programes de televisió, ens aboquen a un pensament col·lapsista que ens fa sentir incapaços de transformar la realitat. Haurem de pagar les conseqüències d'haver viscut per sobre de les nostres possibilitats i acceptar que les situacions inèdites a les quals caldrà adaptar-se seran nombroses i injustes. En un futur proper, fer 50 quilòmetres en un dia no serà viable i agafar un avió per oci serà una opció només accessible a una part de la societat, la més rica. Totes aquelles hipotètiques solucions a les quals ens aferrem per seguir vivint com ho fem (com ara el cotxe elèctric, les energies renovables, l'economia circular o nous materials, entre d'altres), sense que l'ecoansietat o la mala consciència ens sorprengui a traïció, són insuficients. Ara mateix no arribem ni a fer virar la direcció del vaixell. La inèrcia és massa gran. És tard.

D'altra banda, s'albira una nova època on les reivindicacions socials aniran dirigides més a reclamar una redistribució de la riquesa que no pas un augment del salari. Hi haurà una oportunitat real de lluitar per l'equitat. Un futur en el qual el repartiment just de la riquesa generi un major benestar social i emocional per a tothom. La nostra capacitat d'adaptació farà possible que davant de l'obligada renúncia als privilegis adquirits aquest darrer segle i mig, les estratègies de supervivència no siguin només un 'anar a menys' sinó un 'anar a millor'. Està demostrat que un increment del PIB no ha suposat un increment de la felicitat. A partir de certa situació de bonança i comoditat, el 'tenir més' no porta a ser més feliç sinó que aquest 'estat induït' s'estabilitza i no creix. La satisfacció es pot assolir d'altres maneres. Gaudint del temps amb aquells que estimem i ens esti-

men o amb aquells amb qui compartim interessos similars. La 'convivialitat'¹ ens salvarà: reforça la base social i genera espais de felicitat compartida. En aquest context, cal transitar vers un model menys consumidor de coses i més generador d'experiències en comunitat. Si la pregunta és si fem plaques solars o clubs esportius, la resposta seria: ambdues coses. I de manera urgent!

Recapitem: vivim en un estat de contradicció gairebé permanent. Davant la crisi de la nostra civilització ens sentim inútils, incapaços de canviar res i vulnerables; però, alhora, estem esperançats i ens empoderem per crear models de futur. Escenaris de futur que, tot i ser desitjats, sovint no tenim clars o no ens resulten prou atractius. I tot i que l'ésser humà s'ha adaptat sempre al llarg de la història, estem davant d'uns canvis estructurals que significaran renunciar a allò que per a nosaltres, ara mateix, és un 'dret': un consum immediat i insostenible. I tota preocupació que ara intentem despertar entre la ciutadania amb missatges distòpics o bé utòpics (ara això no importa) i que en els anys 60-70 podia semblar 'voluntarisme ambiental', ara no és més que 'egoisme vital'. Ens hi va la nostra forma de vida, la nostra comoditat i el que és més greu i important, la nostra supervivència.

I a aquesta dicotomia entre la inacció generada per un sistema que ens incapacita i una esperança infundada i impulsada per la il·lusió, cal afegir l'actual desconexió entre les persones i el medi natural, especialment en una població cada vegada més urbanitzada que a Catalunya ja representa el 95% de la població. La manca de vincle i de coneixement del territori ens fa perdre el sentiment de pertinença a l'entorn natural i, per tant, fomenta actituds cada vegada menys ecològicament responsables.

Foto: Diputació de Barcelona / Sergi Ramos

1. Referència al concepte propugnat pel pensador austríac Ivan Illich (1926-2002) a l'obra *Tools for conviviality* (1973).

El que no podem perdre de vista són les conquestes històriques assolides: una protecció social sanitària, una escolarització obligatòria, una alimentació i un habitatge cada vegada més accessibles, entre d'altres. En el cas de l'alimentació i l'habitatge calen noves normatives per part de l'administració pública, ja que aquestes es troben en perill.

“L'alimentació és el nostre cordó umbilical amb la natura, és l'únic vincle amb la terra comú a tots els éssers humans i cal blindar-la, ja que és fonamental.”

En el cas de l'alimentació, el repte és enorme, ja que es tracta d'un dret bàsic que ha passat a ser una mercaderia que, a més, té greus impactes sobre els ecosistemes i les persones. I tot i ser un àmbit tan transversal i imprescindible per a les nostres vides i el model econòmic, l'agenda política no ho prioritza. Les administracions tenen un paper clau en aquest context. Per exemple, donant suport a projectes d'educació ambiental lligats a un model alimentari més just i sostenible, de connexió del món rural i el món urbà, de facilitació d'espais als productors (com serien els obradors) per facilitar el camí als petits productors, etc. Cal fomentar un model alimentari que estigui al servei dels productors d'aliments i de la ciutadania que els consumeix, com seria el cas dels mercats de pagès impulsats des de la societat civil. I encara més, la compra pública d'aliments en residències d'avis, escoles, hospitals, centres penitenciaris, etc. esdevé de gran valor per la generació d'activitat econòmica... Calen, doncs, polítiques alimentàries coherents que ara mateix no hi són.

Tot i que sí que es compta amb experiències de gestió comunitària que promouen un model agroecològic, com els horts comunitaris o les aules ambientals associades. Tanmateix, l'accés a la terra és molt complicat entre la gent jove malgrat l'existència d'algunes subvencions. El menjar, un bé absolutament essencial, té un preu de mercat que no es correspon amb la realitat i està totalment infravalorat. Hi ha un biaix entre el cost de producció (tant físic com econòmic) i el cost de consum (imposat pel mercat majoritari). La situació és de molta precarietat, els ajuts públics són pocs i requereixen molta gestió burocràtica, cosa que ofega els petits agricultors. A altres països, com França, hi ha molts més avantatges administratius per al sector primari que permeten millorar les condicions dels treballadors, facilitar l'accés a la terra, produir de manera més sostenible i diversificar els usos del sòl.

“S'ha avançat molt tecnològicament per fer possible una transició energètica, ara el que cal és implementar nous models de lideratge i governança comunitària.”

En l'àmbit de la transició energètica, cal una aposta clara per nous models de producció i consum més justos i sostenibles. L'esgotament dels combustibles fòssils i de l'urani ens ho posa en safata i aquí, una vegada més, les administracions tenen un paper clau. Ja es compta amb la tecnologia suficient, el que cal és implementar sistemes de governança i lideratge que permetin implicar la ciutadania, i considerar la seva gran diversitat d'individus,

amb sensibilitats i motivacions molt dispars. Crear una comunitat energètica requereix molts tràmits burocràtics que no tothom és capaç de portar a terme i costa implicar-se, ja que és més fàcil i còmode dependre d'una distribuïdora convencional. Per instaurar un model de gestió i consum d'energia sostenible cal una implicació comunitària, però en pobles petits falta teixit associatiu per manca de densitat poblacional i això fa que sigui molt difícil promoure un canvi d'aquest tipus. No hi ha respostes per tot, però cal continuar treballant per potenciar la gestió cooperativa dels recursos i aquesta seria una possible línia de treball de les administracions públiques.

“L'aigua és un bé essencial per a la vida i la seva gestió sovint està regida per interessos privats que treuen beneficis econòmics a costa d'un recurs bàsic i imprescindible.”

La gestió de l'aigua recau en els ajuntaments, els quals poden implicar-s'hi més o menys activament i portar a terme aquesta gestió de manera directa o indirecta. Una opció és facilitar un model de gestió cooperativa en el qual els usuaris no són consumidors sinó propietaris i participen en la gestió democràtica de l'aigua. Així, l'aigua deixa de considerar-se un bé mercantil i es tracta com un dret humà, incorporant també un fons de garantia social per no deixar ningú sense accés a l'aigua, fins i tot si no la pot pagar. En aquest tipus de model no hi ha ànim de lucre i, per tant, els beneficis econòmics es reinverteixen en la cerca de nous recursos hídrics, en millorar la xarxa hidràulica, en l'aplicació de noves tecnologies més eficients, en la reducció del consum i en la disminució de l'impacte ambiental derivat de la gestió. Això sí, aquests sistemes cooperatius funcionen en poblacions en les quals hi ha una forta cultura associativa/cooperativista, cosa que evidencia que cal fomentar, en general, la cultura de la governança compartida.

“Cal apostar per una transició ecosocial justa i democràtica.”

El sistema global actual no té més marge de recorregut i, per tant, cal crear i enfortir una xarxa d'iniciatives comunitàries que imaginin escenaris de futur més justos, solidaris i sostenibles i cal capacitar-la perquè pugui mantenir aquests projectes de futur desitjable. Aquesta línia de treball, impulsada des de l'economia social i solidària, no pot avançar d'esquena a les polítiques públiques i a les sinergies existents. Els seus objectius són molt similars i els esforços i les mirades s'han de sumar i enriquir.

Cap polític parla de decreixement, és una paraula amb connotació negativa i molt difícil d'entendre perquè, dins l'imaginari col·lectiu, s'assimila a l'empobriment. Es fa difícil entendre que el decreixement econòmic implica creixement en altres àmbits com la sanitat o l'educació i també implica posar les cures al centre. Cal reivindicar la part positiva del decreixement, i cal aprendre a parlar d'una altra manera per arribar als sectors estratègics, i buscar persones amb capacitat d'influència per fer-ho.

Foto: Diputació de Barcelona / Sergi Ramos

L'administració té el repte de posar sobre la taula el concepte de límits, de decreixement o de postcreixement: una idea que sovint no és benvinguda i no agrada. Cal valentia, invertir recursos públics, posar eines a l'abast de les iniciatives transformadores, apel·lar a l'acció col·lectiva per sobre de l'acció individual i influir en el canvi de paradigma: podem decreixer aportant prosperitat i benestar. Cal creure en aquesta transformació i sobretot cal voluntat política. Les administracions estan fetes per persones i les persones poden promoure canvis.

Un altre repte, però, és que no s'apel·la prou a l'acció col·lectiva. Es continua comunicant en clau individualista i un exemple en són algunes campanyes de conscienciació ciutadana sobre temes ambientals. El que realment cal és formar equips multidisciplinaris que incorporin professionals de l'àmbit de la sociologia, de la psicologia, de la pedagogia o d'altres disciplines que ajudin a inspirar l'acció col·lectiva i facin de pont entre les decisions basades en fets científics o polítics i la ciutadania.

Per altra banda, també cal reduir el marge entre el que necessitem i el que utilitzem, eliminar el consum absurd i generar un estalvi que es pugui revertir cap a aquelles economies socials que cal desenvolupar. Aquest canvi de paradigma resulta molt difícil perquè, per una banda, cal un canvi d'hàbits i actituds, però per l'altra, desmaterialitzar i decreixer té un impacte social en termes de recursos i de llocs de treball.

Continuem necessitant un sistema que funcioni, però cal planificar la transició tenint en compte tothom per no deixar ningú enrere.

Aquest relat s'ha elaborat a partir de les tres sessions que van tenir lloc entre els dies 28 de febrer i 1 de març de 2023 al Tecnocampus Mataró-Maresme, al llarg de l'itinerari de Reptes Ecosocials del segle XXI del V Fòrum de Medi ambient i Món Local. S'hi va comptar amb la presència de:

- Enric Pol, catedràtic de Psicologia Social i Ambiental de la Universitat de Barcelona
- Joaquim Sempere, professor emèrit de Sociologia de la Universitat de Barcelona

Foto: Diputació de Barcelona / Sergi Ramos

- Marta Guadalupe Rivera, professora d'investigació de l'institut INGENIO (CSIC-UPV) i investigadora honorària de la Universitat de Coventry
- Sergi Picazo, periodista, soci fundador i co-editor de Crític
- Ana Romero, cap del Servei d'Emergència Climàtica i Educació Ambiental de l'Àrea Metropolitana de Barcelona
- Irma Fabró, directora de l'Àrea de Medi Ambient i Sostenibilitat de l'Ajuntament de Viladecans
- German Llerena, tècnic a l'Ajuntament de Sant Cugat del Vallès, professor d'Educació i Comunicació Ambiental a la UAB
- Santi Martínez, director general de Km0 Energy
- Adrià Solé, representant de l'Associació Agroecològica Can Mercaderet
- Francisco Serrano, vicepresident de la Comunitat Minera Olesana SCCL
- Eva Vilaseca, portaveu de Futurs Impossibles

Elements clau de l'itinerari

1. Crear nous relats que defugin la utopia i la distopia, que cridin a codissenyar futurs encara possibles i comuniquin la necessitat de decreïxer d'una manera més seductora. Cal transitar vers un model menys consumidor de coses i més generador

d'experiències i projectes en comunitat. fer projectes junts, reforçar la 'convivialitat' i genera espais de felicitat compartida.

2. Decréixer econòmicament pot implicar créixer en benestar i educació. Per plantejar el decreixement cal valentia política, a més d'invertir recursos públics, posar eines a l'abast de les iniciatives transformadores, apel·lar a l'acció col·lectiva per sobre de l'acció individual i influir en el canvi de paradigma: podem créixer guanyant prosperitat i benestar. Cal reivindicar la part positiva del decreixement, aprendre a parlar d'una altra manera per arribar als sectors estratègics, i buscar persones amb capacitat d'influència per fer-ho.

3. Apel·lar a l'acció col·lectiva per sobre de l'acció individual. Una gran part de campanyes de sensibilització ambiental apel·len a la responsabilitat individual. En el context de la transició ecosocial cal fomentar l'organització comunitària i, per tant, el discurs de l'administració ha de començar a interpel·lar l'acció col·lectiva per sobre de la individual.

4. La clau és incorporar perfils humanistes en el disseny i execució de polítiques ambientals. Cal formar equips multidisciplinaris que incorporin professionals de l'àmbit de la sociologia o de la psicologia o d'altres disciplines humanistes que ajudin a inspirar l'acció col·lectiva i facin de pont entre les decisions basades en fets científics o polítics i la ciutadania.

5. S'ha d'actuar de manera coherent amb el metabolisme del territori i organitzar-nos de manera funcional per fer front als reptes ecosocials. Cal apostar per una transició ecosocial justa i democràtica aprofitant les dinàmiques pròpies de cada territori, potenciant la relació publicocomunitària i cercant alternatives a la clàssica fórmula utilitarista d'ajuts i subvencions.

6. La transició energètica continua sent una aposta clara que ha progressat molt tecnològicament. Ara, però, cal invertir esforços per fomentar nous sistemes de governança i lideratge. Cal seguir impulsant la transició energètica, tot potenciant la gestió cooperativa dels recursos energètics. Ja es compta amb la tecnologia suficient, el que cal és implementar sistemes de gestió compartida. Tanmateix, aquest progrés tecnològic i social ha d'anar acompanyat d'una reducció del consum energètic.

7. L'èxit de la gestió comunitària de l'aigua depèn del suport de les administracions i de la cultura associativa del territori. Cal facilitar models de gestió cooperativa en què els usuaris no siguin simples consumidors sinó també propietaris, tot participant en la gestió democràtica de l'aigua.

8. L'alimentació és el nostre cordó umbilical amb la natura. Calen polítiques que fomentin un model alimentari que estigui al servei dels productors d'aliments i de la ciutadania que els consumeix. Els projectes d'educació ambiental són clau per prendre consciència de la necessitat de posar en marxa un model agroalimentari més just i sostenible.

**Diputació
Barcelona**

| Àrea d'Acció Climàtica

Carrer Compte d'Urgell, 187
Edifici del Relotge
08036 Barcelona
Tel. 934 022 485
gs.media@diba.cat